

O complexo artístico-relixioso do Sambreixo (Palas de Rei-Lugo) (I)

Xosé Manuel Blanco Prado

Resumo: Neste artigo faise alusión á Confraría da Concepción da parroquia de Sambreixo, que ten as súas orixes no ano 1738.

Resumen: En este artículo se hace alusión a la Cofradía de la Concepción de la parroquia de Sambreixo, que tiene sus orígenes en el año 1738.

Introdución

As confrarías son asociacións voluntarias integradas por laicos que están ligadas a determinadas imaxes ou advocacións co fin de propagar o seu culto. En Galicia estas agrupacións xa tiñan vixencia nos séculos XII e XIII. Desde os seus inicios tiñan como fins específicos: dedicarse aos necesitados, enterrar os mortos e alumar o recinto eclesial con motivo dos distintos cultos levados a cabo pola confraría.

Con respecto á Confraría da Concepción de Sambreixo (Palas de Rei), os seus estatutos foron aprobados o 5 de febreiro de 1738, sendo bispo da diocese de Lugo o Excmo. Sr. D. Caetano Gil. Neles reflectíase a taxa que achegaban os confrades en canto ás súas posibilidades económicas; a contía de cera á que tiñan dereito; os oficios relixiosos que planificaba o mordomo durante o ano; a contribución económica da confraría na restauración, ornato e cera da igrexa; e, finalmente, a preocupación da asociación polos peregrinos pobres.

Algúns trazos históricos e xeográficos

Trátase dunha freguesía anexa de San Martiño de Curbián, concello de Palas de Rei, alciprestado da Ulloa, e provincia e diocese de Lugo.

Como vestixios do período romano temos que citar a ponte ben conservada en Ferreira e a ara votiva de Curbián. Por outra banda, no século VI, os pobos de Augas Santas, Ulloa, Maceda, Vilar de Donas, Palas de Rei e Sambreixo pertencían ao condado Ullienses.

Por estas terras pasaba a vía “Lucus Augusti”, sendo a Idade Media un período de auxe e prosperidade para a vila de Palas, grazas ao Camiño de Santiago. Este pasaba por varias parroquias do concello, como Mato e Sambreixo.

A freguesía de Sambreixo limita ao norte con Mato; ao sur con San Cibrao de Repostería; ao leste con Camiño e Curbián e ao oeste con Mato e Remonde. A súa poboación, distribuída nas entidades de Andemil, Sambreixo, Vilariño e Vilouchada, ten unha densidade media de 35,2 hab/ km².

Esta comunidade parroquial posúe unha igrexa, situada moi preto do Camiño Francés de Santiago, que ademais de celebrar os oficios relixiosos propios da freguesía, actúa como un santuario ao que acoden bastantes devotos en diferentes datas do mes de setembro.

Deste complexo relixioso, vou tratar en primeiro termo da Confraría da Concepción, para pasar logo as misións e as diferentes festividades que se conmemoran no mes de setembro.

A Confraría da Concepción

As confrarías son agrupacións voluntarias integradas por laicos que están ligadas con determinadas imaxes ou advocacións co fin de propagar o seu culto. Reciben o seu nome ou título dos misterios da relixión cristiá, das festas do Señor, da Virxe, dos Santos ou do fin da asociación”. Las cofradías son asociaciones voluntarias de carácter laico, cuyos fines están relacionados formalmente con el culto a determinadas imágenes o advocaciones”¹. “La cofradía es la mediación fundamental para la cristalización y animación de las grandes devociones populares”².

Teñen un obxectivo relixioso-católico e dependen da autoridade eclesiástica, levándose a cabo no seu seo relacións de convivencia, sociabilidade, intercambio e reciprocidade. “La cofradía es el núcleo focalizador de toda una vida y un dinamismo comunitario”³.

As confrarías en Galicia xa tiñan vixencia nos séculos XII e XIII. A este respecto o código dado por D. Alfonso X á terra de Santiago no ano 1252, di entre outras cuestións o seguinte: “Otrossi mando que non fagan confradías, nin iures males nin ningures malos ayuntamientos, que sean a danno de la terra e a mengua do mio senorio, sino para dar a comer a pobres, o para luminaria, o para soterrar muertos”⁴.

Polo tanto, as confrarías desde os seus inicios tiñan como fins específicos: preocuparse dos necesitados, enterrar os mortos e alumar o recinto eclesial con motivo dos diferentes cultos realizados pola confraría.

Pendón parroquial

1 ESCALERA REYES, Javier. “ Hermandades, religión oficial y poder en Andalucía”, en *La Religiosidad popular III. Hermandades, Romerías y Santuarios*. ÁLVAREZ SANTALO, C; BUXO, M.ª J.; RODRÍGUEZ BECERRA, S. (coords.). Anthropos. Barcelona, 1989, p. 459.

2 MALDONADO, Luís. *Para comprender el catolicismo popular. Cofradías y Hermandades*. Ed. Verbo Divino. Estella (Navarra), 1990, p. 87.

3 *Ibidem*, p. 87.

4 LÓPEZ FERREIRO, Antonio. *Los fueros municipales de Santiago y su tierra*. T.I, Santiago, 1985, p. 359.

Por outra banda en Galicia as confrarías son abertas e verticais, mentres en Andalucía hainas tamén pechadas⁵ e horizontais⁶. Son abertas porque a persoa que o desexe pode pertencer a elas sempre que cumpra os estatutos da confraría. Son verticais xa que en cada unha delas se integran persoas pertencentes a distintos estratos sociais⁷.

Normalmente unha persoa pertence a unha confraría en función da tradición familiar, da amizade con algún membro delas, da residencia etc., dándose con frecuencia o feito de que unha persoa poida pertencer ao mesmo tempo a varias confrarías, algunhas delas non pertencentes ao seu medio de hábitat.

Con respecto á confraría que nos serve de estudo ten a súa sé na igrexa parroquial de Sambreixo (Palas de Rei), onde o 5 de febreiro do ano 1738 foron aprobadas as constitucións da Nosa Señora da Concepción, sendo bispo da diocese de Lugo o Excmo. Sr. D. Caetano Gil. Logo, no ano 1827 foron ratificadas polo párroco de Sambreixo D. Francisco Julián Varela.

Nunha breve análise das bases da irmandade distinguimos os seguintes aspectos:

1. As persoas que desexaban pertencer á confraría tiñan que apuntarse no libro da asociación e pagar unha taxa de catro reais de vellón ou dous reais, segundo as posibilidades económicas de cada confrade.
2. Os confrades que pagaban catro reais tiñan dereito a doce fachas de cera e a seis candeas nas súas funcións de enterro, honras e cabodano. Os que pagaban a metade dábanselles seis fachas de cera e tres candeas. No entanto, aos seus fillos de máis de oito anos outorgábaselles, no caso de que morresen, a metade da cera que lle concedían aos seus pais.
3. Co importe das taxas, a confraría celebraba unha función anual en memoria da Inmaculada Concepción, que era concelebrada por seis cregos da comarca e o párroco da freguesía. Estes procuraban cantar tamén as vésperas. Á función acudían os irmáns que non tiñan ningún impedimento e o mordomo que traía a cera non só para a devandita función, senón tamén para aquelas persoas que acompañaban a procesión.
4. Ao día seguinte da festividade da Inmaculada Concepción, os mesmos cregos ou ben outros oficiaban unha misa coa súa vixilia polos confrades defuntos. Para esta función, á que debían acudir todos os irmáns non impedidos, construíase un túmulo con doce fachas e seis candeas no altar.
5. Se algún peregrino morría nos termos da freguesía de Sambreixo, a confraría contribuiría con doce candeas para o seu enterro.

Rituais na Advocación da Virxe das Angustias

5 As confrarías pechadas son aquelas que teñen un número de socios limitado.

6 As confrarías horizontais reflicten dun xeito bastante preciso a división social da comunidade.

7 Para a análise das confrarías andaluzas é mester consultar a obra de *Isidoro Moreno*. "Cofradías y hermandades andaluzas", Sevilla, 1985.

6. Co diñeiro da irmandade axudábase a restaurar a igrexa dunha maneira axeitada quedando logo a cargo da fábrica da igrexa agás no caso de que a dita confraría seguise tendo diñeiro sobrante. Neste caso a irmandade tiña que contar para calquera axuda que se lle dese á igrexa, co consentimento do crego e consiliarios e, tamén, coa disposición do Excmo. Sr. Bispo da diocese.
7. O diñeiro da confraría, previa consulta do párroco e consiliarios e nalgúns casos —por discordia— do Excmo. Sr. Bispo e o Sr. visitador, empregábase, tamén, en mercar tódolos ornatos de gala e defuntos, que fosen mester, como corporais, cintas e todo o preciso para as diferentes funcións que se levasen a cabo.

Ritual da procesión da Virxe das Angustias

Pois ben, tendo en conta estas dúas últimas constitucións, no ano 1786 o depositario desta, Gregorio de Escariz, presentou varios recibos nos que se facía patente unha serie de gastos referidos non só ás obras realizadas na igrexa parroquial, senón tamén á compra de diversos obxectos necesarios para o recinto sacro.

A relación de gastos foi a seguinte: Un misal, 150 rs; un cáliz, 660 rs; unha capa da Nosa Señora, 476 rs; unha capa do coro, 87 rs; a feitura da cuberta na mesa do altar maior, 34 rs; o pé da cruz, 8 rs; as bulas para as indulxencias e privilexio do altar maior para todos os confrades, 592 rs; seis candeiros coa súa cruz correspondente, 184 rs; trece táboas, das que se fixeron dúas tarimas e un banco, 48 rs; un carpinteiro, que fixo dous confesionarios, dous atrís para os altares e compuxo o altar do Corazón de Xesús, 66 rs; unha obra consistente en cubrir os ocos descubertos aos lados do altar maior, 400 rs; a construción das paredes da sancristía, o adro e a metade do cabido, realizado por Xaquín Camoia, 942 rs; uns carpinteiros por construír a sancristía, o piso e traballar a madeira, 442 rs; os vidros dos fachinelos 12 rs; e a tella, 62,50 rs.

A confraría, logo de que o depositario pagase eses gastos, quedaba cun superávit de 2402 rs.

Logo, no ano 1791, a irmandade mercou as campás da igrexa de Sambreiro por 1090 rs. Nesta cantidade fai que incluír 120 rs, do ferro e do ferreiro, e 16 rs. do carpinteiro. Tamén, neste ano, lousouse toda a igrexa e construíronse as dúas tarimas dos altares por 416 rs.

8. Tanto a cera como os enfeites estaban nunha arca pechada cunha chave, que tiña o mordomo. Os herdeiros do defunto ían buscar a arca para as funcións fúnebres, e perante eles era aberta polo mordomo.
9. O depositario tiña coidado de que a roupa estivese limpa, lavada e pasada para a función da Nosa Señora. No caso de negligencia, o párroco podía poñerlle unha multa de catro reais.
10. O mordomo da confraría tiña a obriga de cobrar as taxas dos confrades no mes de setembro e darlle o seu importe ao depositario nun prazo de oito días. Este, logo, entregáballo ao seu sucesor.
11. O depositario e o mordomo da confraría tiñan a obriga de realizar con claridade un inventario de alfaías e cera. Un fiscal, elixido anualmente pola asociación, era o encargado de cotexar o inventariado.
12. Os confrades deixaban de pertencer á confraría cando había unha causa grave recoñecida previamente polo párroco e consiliarios da irmandade e, no caso de que houbera algunha discordia, resolvía o Excmo. Sr. Bispo da diocese ou o Sr. visitador.

Por outra banda, a finais do século XVIII o papa Pío VI concedeulle indulxencias especiais a todos os confrades da irmandade por unha serie de motivos, entre os que cito os seguintes:

- a) Todos os fieis de ambos os dous sexos que no mesmo día da súa entrada na confraría se confesasen e comungasen na igrexa de Sambreixo acadarían unha indulxencia plenaria e remisión de todos os pecados.
- b) Os confrades que axudasen a enterrar os mortos, hospedar a pobres peregrinos e acompañar o Santísimo cando llelo levaban aos doentes, conseguirían sesenta días de indulxencia.
- c) Finalmente, todos os fregueses, pertencentes á confraría, acadarían indulxencia plenaria e remisión de todos os pecados sempre e cando visitasen a igrexa parroquial de Sambreixo en cada unha das festividades da Virxe⁸.

Ritual de contacto activo coa advocación da Virxe das Angustias

< Exvotos de cera simbolizando figuras humanas e de animais

⁸ Para levar a cabo o estudo da Confraría da Concepción de Sambreixo utilicei o libro da *Confraría da Nosa Sra. da Concepción*, que se atopa no Arquivo Diocesano de Lugo.